

Книжното богатство на Христо Силянов съхранявано във фондовете на РИМ-Благоевград

Елена Чалгънова

Христо Силянов е една забележителна и колоритна фигура на българския обществен, културен и революционен небосклон.

Няма да се спираме върху неговата цялостна дейност, която по мащаби и измерения е многообхватна – той е публицист, поет, историк, общественик, участник в национално-освободителното и обединително движение на българската нация. В тази връзка той участва и в Балканските войни 1912-1913 г., като предвожда чета, която действа в тила на противника в Костурско.

С оглед на конкретиката на формулираната тема, акцентът ще бъде насочен не към отделни аспекти на неговата дейност, а в посока на съхраняваните в РИМ-Благоевград печатни издания излезли от талантливото перо на видния българин.

Регионален исторически музей-Благоевград е културно учреждение, което има за основен обект на дейност и приоритетни задачи, опазването на движимите паметници на културата които съхранява във фондохранилищата си. В този смисъл опазваните в музея фондови материали се отличават със своето богатство, разнообразие, а в редица случай и уникалност.

В богатия музеен фонд се опазват книги на Христо Силянов, при това първи печатни издания, обстоятелство което определя и тяхната безспорна ценност. Такива са и няколкото екземпляра на негови произведения, които са в ръкописен вариант, т. е. лицата, които са ги ползвали са правили съответно и ръкописен препис.

Така обект на анализ в настоящото съобщение не представляват самите печатни издания, а източниците, т. е. лицата предоставили ги на РИМ-Благоевград за постоянно съхранение.

На фона на материалите, тематично свързани с настоящото изложение, преобладават печатните, предоставени на музея от Стоян Нейков и неговата внучка Десислава Нейкова. Книгите представляват малка част от огромното библиотечно наследство /на български, руски, чешки, румънски, полски, гръцки, италиански, английски, немски, френски и сръбски езици/ събирано от Стоян Нейков, в продължение на 50 години. Общият брой на всички предоставени книги е 3197, те са откупени от музея през 1980 г.¹

Печатните материали са описани и заведени в л. ф. „Нейков”, Основен и Обменен фонд на отдел „Бълг. Земи XV-нач. на XXв.” Част от книгите са

пренасочени и към отдел „ННИ” и библиотеката на музея. Материалите, обект на настоящият историографски поглед се съхраняват в Основен фонд на отдел „Българските земи XV-нач. на XXв.”.

Оскъдни са свидетелствата за живота и дейността на Стоян Нейков, прекият събирач и ползвател на тези печатни материали. От наличната информация става ясно, че Стоян Нейков е роден в Копривщица, но по-голямата част от живота си изкарва в столицата София. По професия е журналист - в продължение на три десетилетия. През годините заема длъжността главен редактор на вестниците „Нашенец” /1942 г./ и „Свобода” /1944 г./.

За своята публицистична практика Стоян Нейков е оставил няколко интересни свидетелства. Така например Нейков е автор на предговора на излезлият през 1992 г. на българския книжен пазар „Дневник на граф Чано /1939-1943 г./”, квалифициран от самия Нейков, като „най-интересната книга, написана по време на войната”. Краткият преглед, който прави на достойнствата на този „Дневник”, дело на външния министър на фашистка Италия, разкрива задълбочените познания на Нейков в областта на историята и международните отношения по време и след Втората световна война.

На базата на публицистиката му, както и на фона на събираните и съхранявани печатни материали може да се твърди, че Стоян Нейков е високо ерудирана личност, с трайно отношение към българската история, и по-конкретно към национално-освободителни борби, след 1878 г.

Прегледа на изданията предоставени от Нейков, ще започнем с книгата осветляваща четничеството на Христо Силянов, събитията от първата половина на 1902 г. в Леринско, аферите „разнебитили” района, погледа върху една от най-светлите личности в македоно-одринското движение - войводата Марко Леринско /истинското име е Георги Иванов Гюров/. Става дума за книгата - „Писма и изповеди на един четник 1902 г.”, от която на музея, са предоставени три екземпляра - два издание 1927 г., и едно по-късно издание, от 1976 г.²

От „интелектуалния подвиг” на Силянов, както историците квалифицират „Освободителните борби на Македония”, Нейков предоставя на музея два екземпляра, конкретно от том I, издание 1933 г.³

На въстанието в Костурско, събитията от 1912-1913 г., и конкретно на един от неговите изявени дейци е посветен очеркът на Силянов: „Един именит син на Костурско Васил Чекаларов”, София, 1914 г.⁴ Малката книжица, разпространявана на времето само за 40 ст., днес е определяна от историографите, като едно от най-сполучливите биографични произведения в българската литература.

Следващо произведение, неразривно свързано с настоящата тема е: „Сръбско-българският спор и Русия”, София, 1915 г.⁵ Три екземпляра от книгата са предадени на музея, и то в добро физическо състояние.

В един от споменатите екземпляри, на заглавната страница с мастило, ръкопис, е изписано: „На Б. Гашев, 11. VII. 1917. – София, ц. Затвор. Авторът”.⁶

Следователно това е книга подарена на споменатият Б. Гашев от самия Христо Силянов, обстоятелство, което определя нейната висока историографска стойност.

В полемичната брошура Силянов поставя няколко акцента – Сърбия и междусъюзническата война, началото на Първата световна война, сръбския режим в Македония и международния отзук от извършваните над българското население в областта репресии. Христо Силянов прилага исторически верни и обосновани аргументи в защита на българския корен на преобладаващата част от населението на Македония. От изнесените факти, Силянов съзнателно набляга на Възрожденската епоха и нейните впечатляващи за българщината постижения.

Друг акцент в книгата са безуспешните реформени инициативи на Високата парта разгърнати през периода 1903-1908 г. Силянов подчертава изрично че след Илинденско-Преображенското въстание, когато населението на Македония и Одринско заявява категорично своето българско национално самосъзнание с оръжие в ръка, сърби и гърци не само възпрепятстват реформите в областта, но и активизират своята пропаганда, нахвърляйки се върху българщината в Македония, като „гарвани на леш”.⁷

Авторът разглежда обстойно и отношението на Русия към въоръженият конфликт на Балканите през 1913 г., както и това към Първата световна война и включването на България в нея. Във връзка с тези събития и отношението на Русия към тях, Силянов постепенно променя своята проруска ориентация.

Към изданията принадлежали на Стоян Нейков е и книгата – „Спомени от Странджа. Бележки по Преображенското въстание в Одринско 1903 г.”, издадена в София през 1934 г. Книгата отразява събитията в Одринска Тракия през драматичната 1903 г., към които самият Силянов има отношение и взема непосредствено участие.

Следващо лице обект на настоящият историографски поглед и предоставило издания на Христо Силянов е Георги Коцев.

През 1972 година неговата дъщеря Елена Коцева живуща гр. Сандански, предава на музея огромния архивен фонд на своя баща. Сред разнообразните документални и печатни материали на Георги Коцев, се намират - едно печатно издание, и два ръкописни преписа на най-известната книга на Христо Силянов – „Освободителните борби на Македония”.

Печатният материал е първи том /Илинденското въстание/ на „Освободителните борби на Македония”,⁸ издание на Илинденската организация през 1933 г., в обем от 454 страници. Тъй като при

предаването книгата е в лошо физическо състояние – силно окъсана, тя е предоставена за консервация от страна на музейните специалисти-реставратори.

Двата ръкописни преписа на книгата, които предоставя Елена Коцева са на том II. Единият от тях е в обем 149 страници, изписан с молив, лично от ползвателя Георги Коцев.⁹ Другият препис е в обем от 80 страници, с молив и мастило отново изписан от Георги Коцев.¹⁰

Ръкописните преписни варианти на „Освободителните борби на Македония” се намират в задоволително състояние и са достъпни за четене и ползване.

Според останените от Георги Коцев Илиев автобиографични сведения, е роден на 20 май 1886 г. в с. Дебрене, Мелнишко.¹¹ Неговият баща Коце Илиев е радетел за българщината и активен участник в църковнопросветните борби на местна почва. Същевременно той е един от първите посветени от ВМОРО местни дейци.

Синът Георги също поема по стъпките на своя баща.

Постъпва в редиците на ВМОРО още като ученик в Солунската българска мъжка гимназия, дори за два месеца лежи в турски затвор. Пряк повод за това са Солунските атентати организирани и проведени от гемиджийте през април 1903 г.

След излизането от затвора Георги Коцев се включва в подготовката и провеждането на Илинденско-Преображенското въстание от 1903 г.

В хода на революционните борби той се сближава с Яне Сандански и се превръща в един от неговите най-верни сподвижници. В тази връзка дори пише няколко биографични сведения за него.¹²

През динамичната 1908г., когато младотурците обявяват Хуриета, подпомага Сандански при неговата дейност, също и при изграждането на Народно-федеративната партия.¹³

Със съдействието на Яне, Георги Коцев е избран в състава на околийския училищен съвет на Мелнишката църковна община. Неговите задължения са концентрирани основно върху развитието и укрепването на просветната сред населението в града и околията, откриване и издръжка на български училища, въобще цялостно подпомагане на културно-просветните прояви на местните българи.

Като личност с активно отношение към проблемите на националноосвободителното движение, той се включва в първата Балканска война 1912 г. Участва и в националното движение разгърнато след Първата световна война. През Септемврийското въстание 1923 г. укрива в дома си местни комунистически дейци, а през Втората световна война развива известна социална дейност сред бедните градски елементи, назначавайки ги на работа в дъскорезницата си. Такова отношение Георги Коцев проявява не само спрямо българския етнос, но и към други такива интернирани в града – гърци, евреи и дори един арменец.

Както изрично посочва в своите биографични бележки, той се ангажира дейно и с обществени мероприятия, като например със строежа на читалището „Отец Паисий”, Ловния дом в гр. Сандански, училището в родното селище Дебрене и др.

Георги Коцев дава своя конкретен принос и при учредяването на кооперативни сдружения – Популярна банка в гр. Сандански, Пчеларо-овощарско дружество в с. Дебрене¹⁴, Воден синдикат в с. Лешница и др.

Споменавайки Георги Коцев и ръкописните му преписи на Силянови произведения, трябва да отбележим и ръкописния препис на „Освободителните борби на Македония” направен от Борис Янишлиев.

При преписа си Борис Янишлиев променя наименованието на книгата, като я обозначава така: „Освободителните борби на Македония – нейната Библия или Македоно-българска мартирология, том I –ви и том II –ри . Излекъл и преписал от оригинала: Борис Д. Янишлиев”.¹⁵ Книжното тяло е в общ обем 732 страници, изписано с дребен, но красив и четлив шрифт.

Авторът на този интересен препис – Борис Дионисиев Янишлиев е роден на 1 септември 1880 г. в гр. Дойран.¹⁶ Ученическите му години преминават през училищата на родния град, Солун - в българската мъжка гимназия, Скопското педагогическо училище, записва но не завършва турското юридическо училище „Хукук-мектеби” в гр. Солун. През 1912 г. е приет в „Художествено индустриалното училище” в столицата на България.

Янишлиев е дългогодишен учител по пеене и рисуване в различни градове и села на Македония – Дойранско, Гостиварско, Гевгели, Струмица, Щип, Дупнишко /в с. Бобошево/, Г. Джумая, Лерин, Битоля. Това обстоятелство, че е умее да рисува, осезателно личи в изписването и оформянето на книгите и другите материали предоставени от него на музея.

През активния си творчески период Янишлиев композира музика за над 160 песни, рисува картини, изготвя карти и табла, преписва известни книги, събира ценни материали за историята на българската нация.

В този аспект най-забележително негово дело е издаваната два пъти авторска книга „гр. Дойран”, София, 1958 г. отпечатана с лични средства в 2 200 екземпляра. Независимо от вложените собствени финанси Борис Янишлиев дарява книгата на различни обществени и културни организации и частни лица. Това се потвърждава от десетките визитни и благодарствени картички изпратени от лица и учруждения получили неговата книга.

Освен авторската си книга Янишлиев дарява на частни лица и учреждения и собствено рисувани картини.

Но Борис Янишлиев е не само учител, той се изявява и като виден обществен деец в селищата, в който преподава, с особена сила това

обстоятелство важи за родния му град. По тази причина за заслуги и принос към обществено-културното развитие на гр. Дойран през 1943 г. е обявен за негов почетен гражданин.

Той е секретар на Българската митрополия в Лерин /1910 г./; Директор на основните 10 училища в Битоля /1911-1912 г./; Директор на Пълната трикласна смесена прогимназия в с. Бобошево /1919 г./. През 1919 г. учредява в Струмица „Дойранско благотворително дружество – Полянин”, на което изработва и устава. От 1924 до 1927 г. е член на Българския музикален съюз и на класния учителски съюз. Към неговата богата биография се прибавят и осемте години работа, като администратор и коректор на „Списание на Българското икономическо дружество”.

Янишлиев оставя ярки следи не само на културно-просветното и обществено поприще. Той участва и в Балканските войни 1912-1913 г., в редиците на Македоно-Одринското опълчение, а след това и в Първата световна война /1915-1918 г./.¹⁷

От споменатото до тук се налага изводът, че лицата предоставили на РИМ-Благоевград печатни издания или собствени ръкописни преписи на Силянови произведения не са случайни. Те са личности със специално отношение към българската история и национално-освободителните борби на нацията в различните ѝ проявления.

Някои от тях са изявени общественици и културно-просветни деятели, други са участници в македоно-одринското движение и във войните на България за национално обединение. Следователно с делата си те се борят за запазване българския облик на земите останали след злополучния Берлински договор от лятото на 1879 г. извън пределите на Княжеството. Така те се очертават като родолюбиви и достойни синове на своето Отечество България.

-
- ¹ Общият брой на чуждоезичната литература е 1141 книги.
- ² РИМ-Бл-д., 2.3/668, 632 са от 1927 г., а 2.3/669 – от 1967 г.
- ³ РИМ-Бл-д., 2.3/631, 672.
- ⁴ РИМ-Бл-д., 2.3/718.
- ⁵ РИМ-Бл-д., 2.3/659, 953 /2 бр/.
- ⁶ Пак там 2.3/953.
- ⁷ Пак там, с. 132.
- ⁸ РИМ-Бл-д., 2.3/176 – Силянов, Х. Освободителните борби на Македония, т. I. С., 1933
- ⁹ РИМ-Бл-д., 2.3/237.
- ¹⁰ РИМ-Бл-д., 2.3/190.
- ¹¹ РИМ-Бл-д., 2.3/300 – Автобиография на Георги Коцев Илиев, жител на гр. Сандански, ръкопис, 6 страници.
- ¹² РИМ-Бл-д., 2.3/233 – Спомени на Георги Коцев за Яне Сандански и Македонското национално-освободително движение, ръкопис, 4 стр.; 2.3/232 – Биография на Яне Сандански, ръкопис, 10 стр.
- ¹³ РИМ-Бл-д., 2.3/260 – Спомени на Г. Коцев от Хуриетските години, ръкопис, 14 страници; 2.3/261 – Спомени на Г. Коцев за просветната дейност през Хуриетските години, ръкопис, 18 страници.
- ¹⁴ По повод пчеларството в л. ф. „Б. Д. Янишлиев” има редица материали – сведения, беседи, книги, списания и други за пчелите и тяхното отглеждане.
- ¹⁵ РИМ-Бл-д., 2. 7/л.ф. „Б. Д. Янишлиев” №35.
- ¹⁶ РИМ-Бл-д., 2. 7/л.ф. „Б. Д. Янишлиев” №16 - Янишлиев, Б. Кратка биография на Борис Д. Янишлиев и на Никола Д. Янишлиев. С., 1958, ръкопис, с. 1-32.
- ¹⁷ РИМ-Бл-д., 2. 7/л.ф. „Б. Д. Янишлиев” №17 - Янишлиев, Б. Изложение върху участието в освободителните борби на Македония и като доброволец в Македоно-Одр. опълчение през войните 1912-1913 г.”. С., 1958, ръкопис, с. 1-18.